

STALINGRAD OG MOSKVA SOM TURISTMÅL

Den kolossale statue af Moder Rusland på Mamayev Kurgan. Statuen er 52 meter høj og vejer 5.500 tons og er formentlig verdens største.

Byen Volgograd hed tidligere Stalingrad. På en fortovscafé på "Heltenes Allé" ved hotel "Volgograd" kan man sidde i solen og nyde en kold fadøl, et glas champanskoye (russisk champagne) eller måske en vodka, og følge historiens vingesus. Man sidder faktisk på en af Europas voldsomste slagmarker. Her mødte Hitlers angrebshær sit første store nederlag.

TEKST: POUL GROOSS, KOMMANDØR FOTO: CULTOURS OG VAGABOND

Stalingrad (Volgograd) og Moskva er udmærkede turistmål, hvis man interesserer sig for Den anden Verdenskrig. Der er to timers flyvetid fra København til Moskva, og ca. halvanden times flyvetid fra Moskva til Volgograd.

Byen Stalingrad tog i forbindelse med opgøret om Stalins forbrydelser i 1961 navneforandring til Volgograd, altså "byen ved Volga". Under krigen blev den kendt af alle som et symbol, hvor Hitlers magt blev knækket. Byen er stolt af sin historie, og der er nu stærke kræfter i gang med at skaffe den sit gamle navn tilbage. Stalins navn har ikke en dårlig klang overalt. I Rusland har

man altid sat pris på en stærk mand, men det er ikke gået sporeløst hen over befolkningen.

BYEN VED VOLGA

Inden Den anden Verdenskrig var Stalingrad – som i øvrigt hed Tsaritsyn frem til 1925 – en stor, moderne industriby med en befolkning på ca. 1 million mennesker. Den ligger ved Volgafloden, som er Europas største flod. Floden løber ud i Det kaspiske Hav, og kun 68 km længere vestpå passerer den Don, som løber ud i Sortehavet. Floderne og jernbanesystemet blev brugt til at transportere meget store godsmængder til

den sovjetiske industri og til landbruget, og byen havde tre store virksomheder: Traktorfabrikken "Felix Dzershinsky", stålvalseværket "Røde Oktober" og kanonfabrikken "Barrikady" ("Barrikaderne"). Byen strækker sig over ca. 17 km i nord-sydgående retning langs Volgas vestbred. På den anden side af floden strækker de asiatiske stepper sig, så langt øjet rækker.

MOSKVA

Sovjetunionen blev angrebet af Hitlers styrker den 22. juni 1941. Den sovjetiske tilbagemænkning var kaotisk, og først i december 1941 blev situationen stabiliseret. Tyskerne rykkede frem til en linje knap 30 km nordvest for Moskva, der hvor den internationale lufthavn Sheretmeyevo ligger i dag. Stalin havde hentet sin bedste general til at organisere forsvaret af Moskva, og fra december 1941 til marts 1942 brugte general Georgij Zhukov den strenge vinter til at foretage en modoffensiv. Vinteren var russernes allierede, og vinterkrig havde russerne lært på den hårde måde, da Den røde Hær i 1939 – 1940 indledningsvis blev slået af den lille finske hær. Russerne var nu forberedt på vinterkrig, og det var tyskerne ikke. Fra en tysk kommunistisk agent i Tokyo havde Stalin sikre informationer om, at japanerne ikke ville angribe Sovjetunionen. Zhukov kunne derfor i ubemærket trække de sibiriske arméer tilbage til Moskva. Det var hårdføre eliteenheder, som også kunne føre

Zhukovs rytterstatue.

Stalingrad 1943.

Montre på De væbnede styrkers Museum i Moskva.

vinterkrig. I dag er der lavet mindesmærker i form af store kampvognsspærringer inde i byen, hvor forsvarslinjerne gik.

Moskva har to store museer om Den anden Verdenskrig, som i Sovjetunionen betegnes som "Den store Fædrelandskrig". Det er "De væbnede styrkers Museum", som blandt andet nede i kælderens rummer arkiver med en lang række originale dokumenter og effekter, som kan ses efter aftale. Det andet er "Museet for den store Fædrelandskrig", der ud over de mange udstillingsgenstande også har panoramaer med temaer fra de seks største slag under krigen. Her er både forsvaret af Moskva og slaget ved Stalingrad iblandt. I begge museer kan man få indtryk af de voldsomme lidelser og afsavn, som den sovjetiske befolkning blev udsat for, og som formentlig kostede knap 28 millioner af landets indbyggere livet. Zhukov har fået en rytterstatue lige ved Den røde Plads, og herfra kan man se den evige flamme ved Kremlmuren til minde om de millioner af sovjetsoldater, som gik til under Den store Fædrelandskrig.

IKKE ÉT SKRIDT TILBAGE

Da foråret og mudderet afløste vinteren, gik krigen på de russiske stepper i stå. I juni 1942 kom den næste tyske offensiv, og den rettede sig længere mod syd: Hitler ville gerne erobre oliefelterne i Kaukasus samt området helt frem til Volgafloden. Alt gik indledningsvis godt for tyskerne, men midt i

RUSLAND

Monument med russisk panservogn ikke langt fra floden Don.

Mindehallen med den evige flamme.

Et af reliefferne på vejen op mod Moder Rusland.

RUSLAND

Veteranen Vladimir fortæller om kampene han selv deltog i.

den kaotiske situation i september 1942 satte russerne hælene i: Stalin indførte doktrinen om "ikke ét skridt tilbage", og den blev fulgt op af barske disciplinære foranstaltninger. Alene i dette område likviderede det hemmelige politi, sikkerhedsstyrkerne og de politiske kommissærer mere end 13.000 mand for at desertere eller ikke udvise tilstrækkelig kampvilje.

For tyskerne lignede det nu bare en simpel oprydningsaktion. I august nåede man frem til Volga nord for byen. Resten blev en blodig affære, som tog et halvt år. Da havde byen for længst mistet sin værdi som industriby. Det var nu en ruinhob. Da det halve år var gået, havde tyskerne mistet 147.000 mand, enten i kamp eller fordi de var døde af sult eller kulde. 92.000 mand faldt i sovjetisk fangenskab, og af dem kom kun 6.000 levende tilbage i 1955. Yderligere mistede tyskerne over 50.000 hvervede russiske og ukrainske sympatisører, men dem kan man næsten ikke finde noget om på de sovjetiske museer. Den sovjetiske hær havde større tab end den tyske, men russerne kunne opstille nye enheder til erstatning for de tabte. Det kunne tyskerne ikke i det lange løb. Det sovjetiske modangreb med mere end 1 million mand og 1.200 fabriksnye T-34 kampvogne var også blevet iværksat af general Zhukov. Hans modangreb blev sat ind på det svage-

ste sted i det tyske forsvar, der hvor rumænerne havde ansvaret.

STALINGRAD I DAG

Byen bærer stadig præg af de hårde kampe, og det er formentlig kun den japanske by Hiroshima, som blev angrebet med en atom-bombe, som fik større skader under krigen. Centrum i byen er "Heltenes allé", som fører fra et stort torv ned til Volgas bred. Her brænder en evig flamme, der er adskillige mindesmærker, blandt andet for alle de sovjetiske officerer og soldater, som her blev udnævnt til "helte af Sovjetunionen". Et af træerne på alléen nægtede at gå ud. Det er fyldt med sprængstykker og projektiler. Det vokser ikke helt normalt, men det er i live som et symbol på vilje.

En rundtur i byens centrum giver et indtryk af kampenes intensitet. En enkelt lygtepæl har fået lov at blive stående. Den er – ligesom træet – skudt igennem på kryds og tværs. I parken kan man se nedgangen til hemmelige bunkeranlæg. Hovedbanegården er genopbygget. På en enkelt dag skiftede den fra at være under tysk til sovjetisk kontrol tre gange.

På byens store torv ved "Heltenes allé" ligger stormagasinet "Univermag", en forkortelse for "universalmagasinet". Nede i stormagasinet's kælder, som var forstærket

som en bunker, havde den tyske general von Paulus sit hovedkvarter, og det var her, han overgav sig. Han var da forinden blevet udnævnt til feltmarskal, og Hitlers tanke med denne udnævnelse var, at han skulle begå selvmord, for ingen tysk feltmarskal var nogensinde blevet taget til fange. Her er indrettet et museum om kampene ved Stalingrad.

MINDESMÆRKERNE

Rundt i byen er der opstillet mindesmærker i form af kanontårne fra kampvogne, netop der hvor de sovjetiske forsvarslinjer gik. Det sovjetiske forsvar overlevede i kraft af genforsyninger fra Volgas østbred, som hører til Asien. Floden er ca. 3 km bred ved Volgograd. Man kunne overføre 3.000 soldater hver nat, men 1.500 omkom under transporten, som var udsat for tyske angreb. En sejlads på floden kan give turisten et godt indtryk af betingelserne for kamphandlingerne.

Ved flodbredden er bevaret en ruin af en af de gamle fabriksbygninger. Ved siden af blev der i Brezhnev-perioden opført et "panorama-museum", hvor man på et stort og meget flot, indvendigt maleri på væggen kan følge kampene om Stalingrad horisonten rundt. Her er også en lang række interessante effekter fra krigshandlingerne:

Våben, uniformer, faner, dokumenter etc. Blandt andet kan man her se den berømte kikkertriffel, som har tilhørt Vassili Zaitsev, som var den mest berømte skarpskytte i den sovjetiske hær. Han var så dygtig, at han blev taget ud af kamphandlingerne for at lave et "akademi for skarpskytter".

Uden for byen – ude på stepperne – kan man skaffe sig et indtryk af kamphandlingerne. En russisk og en tysk organisation tager hver især vare på begravelsen af de mange soldater, som stadig bliver fundet. Det er nær den lille landsby Rossoshka. Det er en aktivitet, som er relativ ny. På den russiske kirkegård er der nu samlet ca. 10.000 sovjetiske faldne, hvoraf en mindre del kan identificeres. På den anden side af vejen har Tyskland lejet kirkegårdsjorden i 200 år. Her er man nu oppe på at have samlet 49.000 faldne, og der kommer hele tiden flere til. Krigen er således ikke et afsluttet kapitel her på egnen. Ved at komme rundt i de tidligere kampområder kan man også danne sig et indtryk af levevilkårene i Rusland i dag, både på landet og i byen. Der er mange kontraster. Det russiske samfund er midt i en spændende udvikling, og det vælter ind i statskassen med milliarder fra olie- og gasindustrien. En tur til Volgograd giver også mulighed for at se "det andet Rusland", som ikke er præget af turisme. Mange vestlige

turister kommer kun til Moskva og Sankt Petersborg.

På byens største højdedrag – kaldet "Mamayev Kurgan" på det lokale tatarsprog – findes mindesmærket for byens faldne. Det er verdens største statue, og den står på "højde 102", som er kendt fra krigslitteraturen. Det er også her, at historien om Zaitsev finder sted, og det har givet anledning til filmen "Enemy at the Gates" produceret i Hollywood. Byen har stadig et antal veteraner, som kan orientere turistene om kamphandlingerne i 1942 – 1943.

Både Moskva og Volgograd er moderne russiske byer, hvor turister om sommeren kan nyde det meget gode og varme vejr. Ud over de historiske rammer byder byerne også på gode restauranter med specialiteter fra alle de tidligere sovjetrepublikker. Der er også listige små fortovscafeer – alle med meget rimelige priser for en dansk turist. Carlsberg tegner sig i øvrigt for en god del af den lokale ølproduktion til den voksende, tørstige russiske middelklasse.

FAKTA

Cultours arrangerer militærhistoriske rejser til slagmarker og spændende historiske steder. De militærhistoriske rejser ledes af militærhistoriske eksperter. I maj 2009 arrangeres en rejse til Stalingrad (nu Volgograd) og Moskva med kommandør Poul Grooss som rejseleder. Her besøges Stalingrads midtby, der endte som en ruinhob, men nu er genopbygget. Der er sejltur på Volga, besøg på slagmarkerne i og omkring byen bl.a. fabrikken "Røde Oktober" hvor deltagerne møder en veteran fra kampene. Der er også besøg på den store tyske kirkegård. I Moskva besøges Kreml, De væbnede styrkers Museum og Museet for den store Fædrelandskrig. Der flyves til Moskva og videre til Volgograd. Tiden i bussen benyttes til foredrag og information om den historiske baggrund for de steder og seværdigheder, der besøges.

Prisen er kr. 13.445. Dagsprogram og yderligere oplysninger kan fås på hjemmesiden www.cultours.dk eller hos Cultours på tlf. 86 10 86 05.